

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка*

УДК 415.6 : 808.03

РЖАВУЦКАЯ МАРЫНА СЯРГЕЕЎНА

**ПЕРАКЛАД СІНТАКСІЧНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ
З БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ НА РУСКІЮ
(на матэрыяле твораў Івана Мележа)**

10.02.01 -- беларуская мова

10.02.02 -- руская мова

**Аўтарэферат дысртацыі
на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук**

Мінск -- 2000

Работа выканана на кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

Навуковы кіраўнік -- доктар філалагічных навук,
прафесар Яўневіч М.С.

Афіцыйныя апаненты: доктар філалагічных навук,
прафесар Сянкевіч В.І.,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Валочка Г.М.

Апаніруючая арганізацыя — Мазырскі дзяржаўны
педагогічны інстытут
імя Н.К. Крупскай

Абарона адбудзецца "16" чэрвеня 2000 года ў 14 гадзін
на пасяджэнні савета па абароне дысертацый К 02.21.01 у Беларускам
дзяржаўным педагогічным універсітэце імя Максіма Танка (220809,
г. Мінск, вул. Савецкая, 18, тэл. 268-79-27, аўд. 482).

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы Беларускага
дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

Аўтарэферат разасланы "___" _____ 2000 г.

Вучоны сакратар савета
па абароне дысертацый

П.А.Міхайлаў

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Актуальнасць даследавання. Вывучэнне функцыянальных адпаведнікаў перакладу да сінтаксічных канструкцый арыгінала, даследаванне тыпаў, а таксама прычын перакладчыцкіх трансфармацый пакуль што не атрымалі належнага тэарэтычнага асэнсавання ў беларускай філалогіі, хоць за апошнія дзесяцігоддзі і з'явіліся працы, прысвечаныя праблеме перакладу мастацкага тэксту. У навуковых даследаваннях асвятляюцца пытанні гісторыі і тэорыі перакладу (П.І.Копанеў), узнікаюцца праблемы мастацкага перакладу ў блізкароднасных моў (беларускай, рускай, украінскай) (Р.І.Рагойша, А.В.Шыдлоўскі, А.Яскевіч). Падрыхтаваны манаграфіі і дысертацыі, у якіх аналізуюцца вобразныя сродкі і спосабы перадачы іх у рускіх перакладах на матэрыяле твораў Янкі Брыля (Т.М.Трыпуціна), Уладзіміра Караткевіча (В.І.Ўчанкаў), даследаваў лексічная інтэрферэнцыя ў кантэксце перакладу беларускай паэзіі на рускую мову (А.А.Гіруцкі). Праблеме перакладу дзеясловых словазлучэнняў з беларускай мовы на рускую прысвечана дысертацыйнае даследаванне Г.М.Валочкі. Аднак комплекснае апісанне беларускіх канструкцый на ўзроўні словазлучэння і іх функцыянальных рускіх адпаведнікаў яшчэ не праводзілася. Прадметам спецыяльнага даследавання не былі і канструкцыі на ўзроўні сказа і іх трансфармацыі ў перакладах на рускую мову. Недастатковая распаўсюджанасць пытанняў, звязаных з вывучэннем арыгінала і перакладу, і абумовіла выбар тэмы нашага дысертацыйнага даследавання.

Вывучэнне функцыянальных адпаведнікаў у мове перакладу да адзінак арыгінала — адна з асноўных задач сучаснага перакладазнаўства. Параўнанне канструкцый арыгінала і перакладу дазваляе высветліць некаторыя спецыфічныя, не адзначаныя раней рысы функцыянавання адзінак. Факты, якія параўноўваюцца, знаходзяцца ў аднолькавых умовах, выконваюць адну і тую ж функцыю, што дазваляе больш дакладна вывесці пастаянныя, варыянтныя і трансфармаваныя адпаведнікі да словазлучэнняў, выявіць прычыны трансфармавання канструкцый.

Актуальнасць даследавання абумоўлена тэарэтычным і прыкладным значэннем праблем, звязаных з пытаннямі мастацкага перакладу з блізкароднасных моў, прагматычнай значнасцю выяўленых відаў функцыянальных адпаведнікаў, тыпаў і прычын перакладчыцкіх трансфармацый.

Мэтазгоднасць звароту да твораў Івана Мележа прадыхавана наступнымі фактарамі: Іван Мележ -- агульнапрызнаны майстар слова; удумлівае выкарыстанне слова, разнастайных выяўленчых сродкаў робяць мову мележаўскіх твораў непаўторна выразнай; творы Мележа ў дастатковым аб'ёме перакладаліся на рускую мову рознымі аўтарамі, у тым ліку і самім пісьменнікам.

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі, тэмамі. Работа выканана ў межах навуковай тэмы "Слова, фразеалагізм, словазлучэнне ў кантэксце" (N дзярж. рэгістр. 19961536), якая распрацоўваецца на кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ імя Максіма Танка і запланавана на 1996 - 2000 гг.

Мэта і задачы даследавання. Мэтай дысертацыі з'яўляецца параўнальны аналіз сінтаксічных канструкцый арыгінала на ўзроўні словазлучэння і сказа і сродкаў перадачы іх у перакладзе на рускую мову.

Асноўныя задачы даследавання:

- выявіць функцыянальныя адпаведнікі да прыназоўнікавых і беспрыназоўнікавых канструкцый на ўзроўні словазлучэння пры перакладзе тэксту з беларускай мовы на рускую;
- прааналізаваць віды і падвіды магчымых функцыянальных адпаведнікаў-словазлучэнняў рускай мовы;
- вызначыць тыпы трансфармацый пры перакладзе на рускую мову беларускіх канструкцый на ўзроўні сказа;
- даць структурную і семантычную характарыстыку выяўленым тыпам трансфармацый у сказе;
- усталяваць правілы і абумоўленасць трансфармацый сказаў пры перакладзе іх на рускую мову.

Аб'ект і прадмет даследавання. Аб'ектам даследавання паслужылі творы Івана Мележа і пераклады іх на рускую мову рознымі аўтарамі (Г.Кіслікам, Дз.Кавалёвым, Т.Залатухінай, М.Гарбачовым і інш.). Прадмет даследавання -- сінтаксічныя канструкцыі (словазлучэнні і сказы) арыгінала і сродкі іх перадачы на рускую мову. У агульным прааналізавана 1500 адзінак.

Гіпотэза. Пераклад як працэс немагчымы без трансфармавання адзінак, у тым ліку і сінтаксічных, таму ўзнаўленне словазлучэння арыгінала пры перакладзе на рускую мову патрабуе ўжывання, акрамя пастаянных і варыянтных, трансфармаваных адпаведнікаў, а ўзнаўленне сказа -- разнастайных тыпаў трансфармацый, у тым ліку і комплексных.

Метадалогія і метады праведзенага даследавання. Метадалагічнай асновай даследавання з'яўляюцца агульнанавуковыя палажэнні: сістэмны падыход пры аналізе моўных фактаў, выкарыстанне

практикі ў якасці крытэрыя ісціны. У працэсе аналізу фактычнага матэрыялу выкарыстоўваецца пераважна параўнальны метад. Пры неабходнасці прымяняецца лінгвістычны каментарый, лінгвістычны эксперымент, структурны аналіз моўных адзінак, статыстычны аналіз.

Навуковая навізна і значымасць атрыманых вынікаў. Хоць у беларускім мовазнаўстве і ёсць работы па тэорыі мастацкага перакладу, аднак доўгі час адзіным аб'ектам вывучэння былі толькі факты лексікалогіі, фразеалогіі, стылістыкі. Адсутнічаюць даследаванні па многіх граматычных пытаннях перакладу.

У дысертцыі ўпершыню на матэрыяле арыгінала і перакладу аналізуецца розныя віды словазлучэнняў беларускай мовы і іх магчымыя функцыянальныя (варыянтныя і трансфармацыйныя) рускія адпаведнікі, даследуюцца асаблівасці функцыянавання скарачэнняў арыгінала і перакладзе, разглядаюцца разнастайныя перакладчыцкія трансфармацыі ў сказе. Вынікі даследавання ў поўнай ступені будуць садзейнічаць больш дакладнай і глыбокай распрацоўцы тэарэтычных пытанняў мастацкага перакладу ў межах блізкароднасных моў.

Практычная значымасць атрыманых вынікаў. Канкрэтныя моўныя факты, прааналізаваныя ў дысертцыі, і зробленыя на аснове аналізу вывады і абавязальныя будуць спрыяць далейшаму ўдакладненню практычных пытанняў перакладу з беларускай мовы на рускую, знойдуць прымяненне ў лексікаграфічнай працы — пры складанні перакладнога беларуска-рускага слоўніка. Матэрыялы даследавання могуць быць выкарыстаны ў практыцы выкладання курса сучаснай беларускай літаратурнай мовы, пры падрыхтоўцы вучэбнага дапаможніка па параўнальнай граматыцы беларускай і рускай моваў, а таксама пры распрацоўцы адпаведных раздзелаў стылістыкі, культуры мовы і лінгвістычнага аналізу мастацкага тэксту, у спецкурсах і спецыяльнах па названых дысцыплінах, пры напісанні курсавых і дыпломных прац.

Асноўныя палажэнні дысертцыі, якія выносяцца на абарону:

1. Выбар і ўжыванне функцыянальных рускіх адпаведнікаў да словазлучэнняў беларускай мовы абумоўлены: а) нацыянальнай спецыфікай словазлучэння арыгінала, б) наяўнасцю ў мове перакладу некалькіх сінанімічных адпаведнікаў да кампанентаў словазлучэння арыгінала, в) адсутнасцю ў мове перакладу адпаведніка да аднаго з кампанентаў словазлучэння.

2. Словазлучэнні арыгінала могуць поўнасю або часткова суадносіцца з адпаведнікамі перакладу, прычым частковая суаднесенасць словазлучэнняў арыгінала і адпаведніка перакладу патрабуе асаблівай увагі ад перакладчыка, паколькі яе ігнараванне можа

прыводзіць да семантычнай, стылістычнай і семантыка-стылістычнай неадпаведнасці арыгінала і перакладу.

3. Правільнасць выбару адпаведніка перакладу да словазлучэння арыгінала садзейнічае дакладнай перадачы зместу і стылю апошняга.

4. Пры перакладзе сказа з беларускай мовы на рускую, як правіла, выкарыстоўваюцца пэўныя трансфармацыі -- замены, дабаўленні, пропускі.

5. Граматычныя трансфармацыі ў сказе абумоўлены несупадзеннем у граматычнай, лексічнай і словаўтваральнай сістэмах абедзвюх моў; лексіка-граматычныя трансфармацыі выкліканы своеасаблівасцю мовы арыгінала, адметнасцю мовы перакладу, асаблівасцямі перакладчыкага ўспрымання зместу сказа.

6. Ступень адпаведнасці сказаў арыгінала і сказаў перакладу залежыць ад тыпу і абумоўленасці выкарыстанай трансфармацыі.

Асабісты ўклад саіскальніка. Дысертация з'яўляецца самастойным даследаваннем аўтара, створаным на ўласна сабраным і сістэматызаваным фактычным матэрыяле.

Апрабацыя вынікаў дысертацыі. Асноўныя палажэнні і вынікі даследавання дакладваліся на навуковых сесіях прафесарска-выкладчыцкага складу Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка (1990, 1996), на навукова-практычнай канферэнцыі маладых вучоных універсітэта (1991). Дысертация абмяркоўвалася на пасяджэннях кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ імя Максіма Танка (1991, 1997, 2000).

Апублікаванасць вынікаў. Па тэме дысертацыі апублікавана шэсць артыкулаў, з іх 3 артыкулы -- у навуковых выданнях, 2 -- у зборніку навуковых артыкулаў, 1 -- у навукова-метадычным часопісе. Агульная колькасць старонак публікацый -- 45.

Структура і аб'ём дысертацыі. Дысертация складаецца з ўводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, дзвюх глаў, заключэння, спіса выкарыстаных крыніц -- крыніц даследавання (16 найменняў) і тэарэтычнай літаратуры (139 найменняў). Аб'ём дысертацыі -- 115 старонак машынапіснага тэксту, з іх 103 старонкі займае асноўны тэкст, 12 старонак -- спіс выкарыстаных крыніц.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

Ва ўводзінах даецца характарыстыка даследаванняў па праблеме перакладзнаўства ў беларускай філалогіі, акрэсліваюцца аспекты вывучэння перакладчыцкай дзейнасці, аналізуюцца разнастайныя

работы, присвечаныя гісторыі і тэорыі мастацкага перакладу, даследаванні лінгвістычнага і літаратуразнаўчага напрамку.

У першай главе "Словазлучэнні беларускай мовы і іх функцыянальныя рускія адпаведнікі" разглядаецца пытанне класіфікацыі функцыянальных адпаведнікаў у лінгвістычнай літаратуры (першы раздзел), вызначаецца метадыка даследавання сінтаксічных канструкцый у арыгінале і перакладзе (другі раздзел), аналізуюцца пастаянныя, варыянтныя і трансфармаваныя адпаведнікі перакладу да словазлучэнняў арыгінала (адпаведна трэці, чацвёрты і пяты раздзелы).

Тэорыя перакладу як навуковая дысцыпліна грунтуецца на лінгвістычнай аснове, якой з'яўляецца параўнальнае вывучэнне моўных фактаў, выяўленне пэўных адпаведнікаў мовы перакладу і адзінак арыгінала. Перакладчыцкія адпаведнікі -- гэта словы, словазлучэнні, іншыя адзінкі арыгінала і перакладу, якія перадаюць аднолькавы (або адносна аднолькавы) аб'ём інфармацыі ці з'яўляюцца функцыянальна раўназначнымі. Усе перакладчыцкія адпаведнікі да словазлучэння можна падзяліць на некалькі тыпаў: пастаянны адпаведнік -- абсалютна адпаведная значэннем і функцыяй адзінка, утварэнне якой не залежыць ад кантэксту; варыянтны адпаведнік -- адносна адпаведная адзінка перакладу, якая выбіраецца з сінанімічнага раду да словазлучэння арыгінала; трансфармаваны адпаведнік -- непастаянная адзінка, выкарыстанне якой дыктуецца ўлікам лінгвістычных і экстралінгвістычных фактараў (адсутнасцю пастаянных або варыянтных адзінак у мове перакладу, неадпаведнасцю выкарыстання іх пры пабудове тэксту, мастацкім стылем арыгінала, творчай манерай перакладчыка і інш.). Названая класіфікацыя паслядоўна паказвае залежнасць выбару кожнага з адпаведнікаў ад: а) аб'ёму значэнняў адзінак арыгінала (у поўным ці няпоўным аб'ёме яны перадаюцца ў тэксце перакладу); б) ўзроўню ўжывання адзінкі арыгінала ў тэксце перакладу (аналагічны -- на ўзроўні словазлучэння або неаналагічны -- на ўзроўні слова, сказа); в) ступень рэгулярнасці выкарыстання адзінкі перакладу для перадачы пэўнай адзінкі арыгінала.

Такім чынам адзначана, тэорыя перакладу фактычна грунтуецца на параўнальнай лінгвістыцы, таму выбар параўнальнага метаду для даследавання сінтаксічных канструкцый арыгінала і перакладу не з'яўляецца выпадковым. Параўнанне як метада аналізу арыгінала і перакладу мае шэраг спецыфічных асаблівасцей: па-першае, дазваляе выявіць кантэкстуальныя рэалізацыі сістэмных адрозненняў, высветліць сам механізм перакладу як працэсу; па-другое, дапамагае вызначыць сукупнасць унутрымовых і экстралінгвістычных фактараў, якія рэгулююць перакладчыцкі выбар.

Прынцыпова важным для метадкі даследавання сінтаксічных канструкцый арыгінала і перакладу з'яўляецца выбар зыходнай пазіцыі параўнання. Паколькі прадметам вывучэння выбраны сінтаксічныя канструкцыі -- словазлучэнне і сказ, то на першы план выступаюць фармальныя адрозненні, а потым -- адрозненні функцыянальна-семантычныя. Сінтаксічныя адзінкі параўноўваюцца пераважна такім чынам: фармальная структура, семантычная напoўненасць, стылістычная маркіраванасць, функцыянальны аспект. Да сінтаксічных канструкцый арыгінала, якія маюць некалькі адзінак перакладу, падаюцца і хемы міжмоўнай суаднесенасці.

Назіранні над арыгіналам і перакладам твораў І.Мележа вядуць ш, што часта словазлучэнні беларускай і рускай моў не толькі пазначныя па семантыцы і функцыі, але і ідэнтычныя па структуры. Поўнае супадзенне назіраецца і ва ўжыванні некаторых прыназоўнікаў, і ў склонавай форме залежных слоў. Аднак, як вядома, прыназоўніковыя і беспрыназоўніковыя словазлучэнні арыгінала і іх пастаянныя адпаведнікі ў мове перакладу могуць адрознівацца склонавай формай залежнага слова (пры параўнанні беспрыназоўніковых словазлучэнняў), прыназоўнікам і склонавай формай залежнага слова (пры параўнанні прыназоўніковых словазлучэнняў). Такім чынам, можна гаварыць пра дзве разнавіднасці пастаянных адпаведнікаў да словазлучэнняў блізкароднаснай мовы: а) пастаянны адпаведнік, што супадае з адзінкай арыгінала лексічным зместам і граматычнай формай; б) пастаянны адпаведнік, які пры супадзенні з адзінкай арыгінала паводле лексічнага значэння адрозніваецца ад яе граматычнай формай. Сярод словазлучэнняў, што маюць пастаянныя адпаведнікі другой разнавіднасці і якія ўжываюцца ў перакладах твораў І.Мележа на рускую мову, назавём адзінкі тыпу: *падзякаўшы Дамецісе -- поблагодарив Даметишу, жанюся тaбoю -- женюсь на тебе, пасміхалася з трывогі -- посмеялась над тревогой, хварэў на туберкулёз -- болел туберкулёзом, сказаў да Мані -- сказал Мане, пагнаў па руках (халадок) -- прогнал по рукам (холодок)*. Названыя беспрыназоўніковыя адзінкі адрозніваюцца склонавай формай залежнага кампанента, а прыназоўніковыя -- склонавай формай залежнага кампанента, прыназоўнікам і склонавай формай залежнага кампанента.

Наяўнасць пастаяннага адпаведніка да пэўнай адзінкі арыгінала не выключае магчымасці ўжывання ў працэсе перакладу іншых сродкаў, што абумоўлена разнастайнымі фактарамі, напрыклад, заменай галоўнага слова ў словазлучэнні: *Ганна пакіла з сябе...* (Подых навалініцы). -- *Ганна смущённо упрекнула себя...* ...*Дубадел гаварыў да Башлыкова* (Завеі, снежань). -- ...*Дубодел объяснял Башлыкову.*

Уживанне іншага галоўнага кампанента прыводзіць да семантычнай неадпаведнасці адзінак арыгінала і перакладу.

Магчымасць ужывання некалькіх варыянтных адпаведнікаў для перадачы пэўнага прыназоўнікавага словазлучэння арыгінала выклікана наяўнасцю сінанімічных кампанентаў у мове перакладу, перш за ўсё прыназоўнікаў, якія ўдакладняюць значэнні склонаў назоўнікаў (займеннікаў), узбагачаюць гэтыя значэнні разнастайнымі сэнсавымі адценнямі.

Варыянтнасць, звязаная з выбарам адпаведніка з прыназоўнікам у мове перакладу, характарызуецца шматпланавасцю і праяўляецца найперш у семантыцы прыназоўніка. Назіранні сведчаць: сістэма значэнняў, для выражэння якіх служыць пэўны прыназоўнік, можа адрознівацца ад сістэмы значэнняў сінанімічнага яму прыназоўніка ў мове перакладу, а таксама і прыназоўніка арыгінала. Выбар варыянта залежыць ад канкрэтнага значэння, для выражэння якога служыць прыназоўнік у кантэксце. Кожны прыназоўнік змяшчаўся за пэўным склонам і ў спалучэнні з ім выражае разнастайныя сэнсавыя адносіны. Так, найбольшай структурнай разнастайнасцю і мнагазначнасцю характарызуецца прыназоўніковыя словазлучэнні, якія служаць для выражэння прасторавых адносін.

Словазлучэнні з прыназоўнікам *каля* (ля) абазначаюць месца ў непасрэднай або адноснай блізкасці да прадмета. Калі немагчыма высветліць, якую блізкасць абазначае словазлучэнне з названым прыназоўнікам (непасрэдную або адносную), перакладчыкі твораў І.Мележа часцей ужываюць адпаведнікі з *возле, около*: *Вячэралі каля вогнішча, на траве* (Мінск і напрымак). -- *Ужынали возле костра, на траве. Людзі стаялі, галочылі і каля сельсавета* (Людзі на балоце). -- *Люди стояли, говорили и около сельсовета*. Пры абазначэнні словазлучэннем *каля* (ля) непасрэднай блізкасці да прадмета ў перакладах сустракаем, як правіла, адпаведнікі з прыназоўнікамі *у і* *рядом* с: *...Людзі стаялі каля варот...* (Людзі на балоце). -- *...Люди стояли у ворот. Увесь дзень [Васіль] то стаяў каля акенца, то спяняўся ў кутка ў куток* (Людзі на балоце). -- *Весь день [Васіль] то стоял окенца, то спянялся из угла в угол. ...Гэта яна [Хадоська], значыцца, была каля Вольгі* (Людзі на балоце). -- *Это она [Хадоська], стало быть, была рядом с Вольгой. ...Відаць ёй [маці] проста няёмка было стаяць каля сына* (Людзі на балоце). -- *Видно, ей [матери] просто неловко стоять молча рядом с сыном*. Адпаведнік з *рядом* с перакладчык выбірае для таго, каб перадаць кантактнае размяшчэнне асобы, прадмета каля іншай асобы, прадмета.

Варыянтны адпаведнік да беларускага словазлучэння адрозніваецца і стылістычнай маркіраванасцю. Напрыклад, словазлучэнні, якія выражаюць аб'ектныя адносіны, тыпу *пачне гаворку пра Васіля* маюць у рускай мове, акрамя адпаведніка з прыназоўнікам *о (об)*, адзінку з *про: заведёт разговор про Василья*. Беларускае словазлучэнне з *пра* і рускі адпаведнік з *про* суадносяцца толькі часткова, у межах пэўнай сітуацыі — пры перадачы гутарковай мовы, што не заўсёды ўлічваецца перакладчыкамі. Ужыванне названага варыянтнага адпаведніка пры перакладзе нейтральных кантэкстаў супярэчыць стылістычнай танальнасці арыгінала.

Розніца паміж адзінкамі арыгінала і перакладу можа быць і семантыка-стылістычны характар. Так, аб'ектныя словазлучэнні з прыназоўнікам *за*, у якіх ролю галоўнага слова выконваюць дзейсловы *быць, стаць, застацца, наставіць, абраць* і пад., залежнага — назоўнікі вінавальнага склону, што абазначаюць род дзейнасці за татку, пададу, якую займае або на якую абіраецца асоба, выражаюць адносіны замяшчэння: *быць за старшынню, застацца за гаспадаром*. Словазлучэнне такой структуры часцей за ўсё перакладаецца рускім адпаведнікам з назоўнікам творнага склону без прыназоўніка: *наняўся за вартуніка — нанялся сторожем, выбраў за старшаго — выбрал старшим*. Трэба адзначыць, што ў перакладзе можа ўжывацца словазлучэнне з прыназоўнікам *за* і назоўнікам вінавальнага склону: *пакідалі за вартуніка і гаспадара — ставили за сторожа и хозяина, узяць за сватоў — взять за сватов*. Рускі адпаведнік з прыназоўнікам *за* ў прыведзеных прыкладах стылістычна маркіраваны. Акрамя таго, ён адрозніваецца ад беларускай адзінкі і сінанімічнай яму рускай з назоўнікам творнага склону без прыназоўніка тонкім адценнем няпоўнай, недастаткова дакладнай кваліфікацыі, намёкам на магчымасць пераацэнкі або некалькую ўяўнасць ацэнкі. Як бачым, рускі адпаведнік-варыянт з назоўнікам творнага склону без прыназоўніка адрозніваецца ад беларускай адзінкі тыпу “*быць за гаспадара*” толькі структурай, у той час як адпаведнік-варыянт, ідэнтычны структурай беларускаму, адрозніваецца стылістычнай афарбоўкай і адценнем значэння.

Выбар рускага варыянтнага адпаведніка да беларускай адзінкі рэгулюецца таксама магчымасцю або немагчымасцю спалучэння прыназоўніка з залежным кампанентам у словазлучэнні. Адпаведнікамі да беларускага словазлучэння, у складзе якога прыназоўнік *паўз* і назоўнік вінавальнага склону, з'яўляюцца рускія адзінкі з прыназоўнікамі *мимо* і *вдоль*, прычым у словазлучэнні з прыназоўнікам *вдоль* залежны кампанент выражаецца неадушаўлёным назоўнікам, які абазначае прадмет, што мае працягласць, а ў словазлучэнні з

прыназоўнікам *мимо* -- і неадушаўлёным і адушаўлёным назоўнікам: *праехаў паўз балота* -- *проехал вдоль болота, шла паўз дом* -- *шла мимо дома, ехали і ішлі паўз малага* -- *ехали и шли мимо мальчика*.

Фактычны матэрыял сведчыць, што сярод фактараў, якія абумовілі ўжыванне рускага варыянтнага адпаведніка да беларускага словазлучэння, -- семантыка словазлучэння, стылістычная маркіраванасць і спалучальнасць кампанентаў словазлучэння.

Выкарыстанне трансфармаваных адпаведнікаў звязана з пэўнымі ўмовамі, якія суправаджаюць ужыванне іх у перакладзе: а) асаблівасцямі мовы перакладу (адсутнасцю слоўнікавага адпаведніка да кампанента словазлучэння з арыгінала); б) асаблівасцямі мовы арыгінала (ужываннем дыялектных адзінак); в) экстралінгвістычнымі фактарамі.

У беларускай мове прыназоўнік *праз* можа ўжывацца ў складзе словазлучэнняў, якія выражаюць часавыя адносіны, са значэннем "на працягу пэўнага адрэзка часу": *маўчаў праз усю вячэр*, *не думаў гаварыць праз увесь сход*. Натуральна, што рускія адпаведнікі з прыназоўнікамі *через*, *спустя* ў гэтых выпадках выкарыстаць нельга, таму перакладчыкі звяртаюцца да трансфармаванага адзінак, якія ў семантычных і стылістычных адносінах могуць толькі часткова супадаць з зыходным словазлучэннем: *пока ужинали все время молчал; молчал весь ужин; сначала и не думал высказываться; в течение собрания не думал говорить*. Рускі адпаведнік *сначала и не думал высказываться* мае іншую семантыку ў параўнанні з беларускай адзінкай *не думаў гаварыць праз увесь сход*, паколькі залежны кампанент *поначалу* абазначае "ў пачатку чаго-небудзь", а не "на працягу". Адпаведнік *не думал говорить в течение (сего) собрания* мае адценне кніжнасці, якое надае яму прыназоўнік *в течение*. Відавочна, што перадача зыходнай адзінкі з *праз* адпаведнікам *молчал весь ужин, молчал все время, пока ужинали* найбольш адкватная.

Ужыванне трансфармаваных адпаведнікаў выклікаецца не толькі несупадзеннямі ў аб'ёмах значэнняў адзінак арыгінала і перакладу, але і выкарыстаннем ў арыгінале словазлучэння, не характэрнага беларускай літаратурнай мове: *Ён [Міканор]... зірнуў у акно да каня* (Завеі, снежань). *[Башлыкoў] кінуў позірк да яе* [Ганны]. (Завеі, снежань). *...[Яўхім] глянуў да печы...* (Завеі, снежань). *Зайчык кінуў вачыма да Хоні...* (Подых навальніцы). У якасці адпаведнікаў да словазлучэння, у складзе якога прыназоўнік *да* і назоўнік роднага склона, у перакладах выступаюць: *Он [Міканор]... глянул в окно на коня*. [Башлыкoв]... *бросил взгляд на неё* [Ганну]. *...[Евхим] повернулся к печи*. *Зайчик повёл глазами в сторону... Хони...* Адзінка арыгінала мае, на нашу думку, семантычнае адценне -- глянуў мімаходам, хутка. У рускім

адпаведніку з прыназоўнікам *на* і назоўнікам вінавальнага склону такое адценне значэння не выяўлена. У трансфармаваным адпаведніку *повернулася к печи* галоўны кампанент выражаны дзеясловам са значэннем руху, а не зрокавага ўспрымання; значэнні залежных кампанентаў арыгінала і перакладу адрозніваюцца адценнем у семантыцы: *глянуў да печы* -- у бок прадмета, *повернулася к печи* -- у кірунку да прадмета. Рускі адпаведнік са спалучэннем *в сторону* і назоўнікам роднага склону найбольш блізка значэннем да зыходнага словазлучэння.

У перакладах твораў І.Мележа назіраецца выкарыстанне трансфармаваных адпаведнікаў, што прадывітавана суб'ектыўна, бо перакладчыкага ўспрымання значэння адзінкі ў кантэксце. Трансфармуючы словазлучэнне, перакладчык часам змяняе не толькі прыназоўнік, але і галоўнае і залежнае словы: *лужыца пры кустах* -- *лужыца под кустами*, *ідзе паўз лес* -- *идёт краем леса*, *шла між натоўпу* -- *проходила сквозь толпу*, *суняў ля кусты* -- *отвёл к кусту*, *тулілася ля берага* -- *лепилась к берегу*, *вісела між вокан* -- *висел в простенке* і інш. Семантычная суаднесенасць названых трансфармаваных адпаведнікаў і зыходны адзінак можа быць рэалізавана поўнасьцю, часткова або ўсё не рэалізавана. У пераважнай большасці ў трансфармаваных адпаведніках такога тыпу назіраецца частковая або поўная семантычная неадпаведнасць з арыгіналам. Напрыклад, *ідзе паўз лес* -- рухаецца каля лесу, *ідёт краем леса* -- рухаецца ў самім лесе.

Параўнальны аналіз словазлучэнняў арыгінала і перакладу дазволіў выявіць тры віды функцыянальных адпаведнікаў, ад абгрунтаванасці выкарыстання якіх залежыць якасць перакладзенага тэксту, семантычная, стылістычная адпаведнасць яго тэксту арыгінала.

У другім главе "Трансфармацыі пры перакладзе сказа з беларускай мовы на рускую" прадметам даследавання з'яўляюцца шматлікія мовныя пераўтварэнні, якія выкарыстоўваюцца для таго, каб сказ перакладу з максімальнай паўнатой перадаваў інфармацыю, уключаючы ў сказе арыгінала.

Традыцыйна трансфармацыі падзяляюцца на граматычныя, лексічныя і лексіка-граматычныя. Пры граматычных трансфармацыях пераўтвараецца фармальная структура адзінкі і застаецца нязменнай яе семантычная напoўненасць. З граматычных пераўтварэнняў можна вылучыць марфалагічныя (замены часцін мовы, формаў дзеяслова і інш.) і сінтаксічныя (замены членаў сказа, цэлых сінтаксічных канструкцый). Найчасцей марфалагічныя і сінтаксічныя замены выкарыстоўваюцца адначасова. Лексічныя трансфармацыі -- прыёмы, з дапамогай якіх

значэнне іншамоўнага слова высвятляецца ў кантэксце і падбіраецца адпаведнік, што не супадае са слоўніковым адпаведнікам. Лексіка-граматычныя трансфармацыі ахопліваюць як граматычную будову пэўнай адзінкі, так і яе семантычную напоўненасць. Пры аналізе перакладу сказаў з беларускай мовы на рускую ў цэнтры ўвагі былі граматычныя і лексіка-граматычныя трансфармацыі.

Усе трансфармацыі зводзяцца да наступных тыпаў: перастаўка, замен, дабаўленняў і пропусках. З чатырох названых тыпаў прадмета аналізу ў дысертацыі былі тры: замены, дабаўленні і пропускі (адпаведна другі, трэці і чацвёрты раздзелы).

Замены -- найбольш распаўсюджаны від перакладчыцкіх трансфармацый. Замяняцца могуць як граматычныя адзінкі (формы слоў, часціны мовы, члены сказа, тыпы сінтаксічнай сувязі і інш.), так і лексічныя, таму можна гаварыць пра граматычныя і лексічныя замены. Замена ў сказе звычайна выклікаецца адсутнасцю той або іншай канструкцыі ў мове перакладу, несупадзеннем у ужыванні канструкцый, а таксама неаднолькавым словаўжываннем, рознай спалучальнасцю слоў.

Пры заменах членаў сказа змяняюцца групы слоў у тэксце перакладу ўжываюцца ў іншых сінтаксічных функцыях, чым іх адпаведнікі ў арыгінале, інакш кажучы, адбываецца змяненне сінтаксічнай структуры сказа, напрыклад: *Міканор Глушак... нервова дыміў, ледзь стрымліваў гнеў* (Завей, снежань). -- *Миканор Глушак... нервно дымил, едва сдерживая гнев. Минута имчала на дорожке, минала вёскі і палі* (Мінскі напрамак). -- *Минута имчалась по дороге, минувя деревни и поля*. Ужыванне дзеяслова замест асабовай формы дзеяслова адносіць на другі план падатковае дзеянне, што ў тэксце арыгінала было раўнапраўнае з асноўным. Трансфармацыю такога тыпу можна растлумачыць спецыфікай дзееспрыслоўя, якое ў форме незакончанага трыважы азначае дадатковае дзеянне, што адбываецца адначасова з дзеяннем, названым дзеясловам-выказнікам.

Граматычная трансфармацыя ў перакладзе ахоплівае сінтаксічную будову сказа, яго марфалагічную выражанасць і закранае ў пэўнай ступені семантыку сказа. Пры аналізе перакладу было выяўлена, што найбольшы ўплыў на семантычную напоўненасць сказа аказвае лексіка-граматычная замена: *Пільны, насцярожаны, ступіў ён* [Башлыкоў] *у хату* (Завей, снежань). -- *Будто сжавшись в комок, он вошёл в хату*. Семантычная напоўненасць адзінкі перакладу адрозніваецца ад семантычнай напоўненасці адзінкі арыгінала: *пільны, насцярожаны* -- напружана-ўважлівы, трывожны ў чаканні чаго-небудзь; *будто сжавшись в комок* -- "подобравшись всем телом". І ў арыгінале, і

ў перакладзе характарызуецца ўнутраны стан героя, але рознымі сродкамі. Лексіка-граматычная трансфармацыя выклікала неадпаведнасць у семантыцы адзінак.

Лексіка-граматычныя замены неабходныя, апраўданыя пры перакладзе канструкцый, у якіх праяўляецца спецыфіка, самабытнасць мовы арыгінала: *Відаць, толькі бралася на золак* (Завеі, снежань). -- *Видно, зорька толькі занималась. ...Брала на мороз* (Людзі на балое). -- *...Начало подмораживать. — Мороз крепчал*. Адзінкі арыгінала і адпаведнікі перакладу адрозніваюцца семантыкай кампанентаў, пабудовай структуры, стылістычнай афарбоўкі. Адпаведнік *Мороз крепчал* у адрозненне ад адзінкі *Брала на мороз* рэалізуе значэнне працягу і ўзмацнення дзеяння, а не яго пачатку.

У раздзеле аналізуюцца таксама замены простага каз. складаным, складанага -- простым. Замена складанага сказа простым абумоўлена перш за ўсё перакладам на рускую мову дадзеных азначальных частак сказа, перадача якіх патрабуе ўжывання дзееспрыметнікавага зварота, характэрнага для рускай літаратурнай мовы і малапрадуктыўнага ў беларускай: *Нядоўга было чакаць мліна, што густа спелі ў гадзючых зарасніках* (Людзі на балое). -- *Нельзя было ждать и малины, густо зреющей в гадючих зарослях*. Адпаведнікамі дадзеных азначальных частак арыгінала могуць выступіць і іншыя сродкі перакладу: дапапаванае неадасобленае азначэнне, выражанае прыметнікам, дзееспрыметнікам, займеннікам (*вачэй, што чакалі, малілі -- жедущих, умоляющих глаз; добры, што мелі самі -- своих запасов; дзяўчынку, што ішла адна -- одну девочку*); недапапаванае неадасобленае азначэнне, выражанае спалучэннем назоўніка з прыназоўнікам або назоўнікам ужоснага склона (*галіны дрэў, што былі над імі -- ветви деревьев над селовой; тон, якім ён гаварыў -- манера общения*); азначэнне-прыдатак (*сяло Аксаніна, што сярод стэпаў -- село Оксанино, степное село*); акалічнасць, выражаная дзееспрыслоўным зваротам (*Ганна, якая пачапала ўжо калыску на сук -- Ганна, повесив люльку на сук*); акалічнасць, выражаная назоўнікам з прыназоўнікам (*цяжкія гарматы, што стаялі недалёка за сялом, зноў загрузкаталі -- за селом опять загрохотали тяжёлые орудия*) і інш. Ступень рэалізацыі семантыкі сказа арыгінала ў названых адзінках перакладу розная, замена часам спалучаецца з пропускам, перастаноўкай.

У даследаванні аналізуюцца і замены іншых дадзеных частак сказа (дапаўняльных, акалічных і г.д.), а таксама трансфармацыі падпарадкавальнай сувязі на злучальную, злучальнай -- на падпарадкавальную, злучальнай і падпарадкавальнай сувязі на

бяззлучнікавую, бяззлучнікавай -- на злучальную або падпарадкавальную.

Дабаўленне як від трансфармацыі -- гэта адзін з прыёмаў перакладчыцкай дзейнасці, пры якім у сказ дадаецца адзін або некалькі кампанентаў, што прыводзіць да пашырэння структуры сказа, а таксама і да семантычных змен. Дабаўляюцца не толькі кампаненты простага сказа, а і часткі складанага сказа і нават асобныя сказы.

Сярод дабаўленняў выразна выдзяляецца некалькі падгруп: а) дабаўленні, выкліканыя разыходжаннімі ў лексічных сістэмах мовы арыгінала і мовы перакладу, неабходнасцю ўдакладнення для носцёў та мовы перакладу рэаліі, названай у арыгінале (*нішчыльніц* -- *постные дни*); б) дабаўленні, ўжыванне якіх выклікана несупадзеннем пэўных формаўтваральных мадэляў арыгінала і перакладу (*сербылька* -- *небольшенькая гать*); в) дабаўленні, абумоўленыя спецыфікай мовы арыгінала (ужываннем дыялектных слоў, а таксама слоў з кантэкстуальным значэннем (*дамоўка* -- *родной дом*; *вінаватасць* -- *ощущение вины, чувство вины*)); г) дабаўленні, выкліканыя папярэднімі трансфармацыямі-заменамі (*збочылі* -- *свали с дороги, зашчапілі* -- *закрыли на крючок*); д) дабаўленні, выкліканыя ўзнаўленнем элементаў, прапушчаных у зыходнай мове і абавязковых, на думку перакладчыка, у мове перакладу. Трансфармацыі-дабаўленні апошняй падгрупы найбольш уплываюць на семантычную напуюненасць адзінкі, вядуць да пэўных стылістычных або вобразных страт: "*Трэба неадкладна -- нейкія строгія меры...*" -- *подумал* [Апейка] (Завеі, снежань). -- "*Срочно надо принимать какие-то строгие меры...*" -- *подумал* [Апейка]. Адзінка арыгінала больш адпавядае размоўнаму сінтаксісу: адрывістасць думак, фрагментарнасць; у перакладзе гэта не ўлічваецца.

Пропускі -- гэта такія прыёмы перакладчыцкай дзейнасці, калі адзін або некалькі кампанентаў сказа пры перакладзе апускаюцца. Сярод пропускау, як і сярод дабаўленняў, можна вылучыць некалькі падгруп: 1) кантэкстуальна апраўданыя (папярэднім кантэкстам, кантэкстам сказа), 2) кантэкстуальна не апраўданыя, якія прывялі: а) да страты трансфармацыі, б) да сэнсавых змен, в) да вобразных змен. Кожная з названых падгруп аналізуецца, асабліва ўвага ўдзяляецца пропускам, якія прывялі да сэнсавых або вобразных змен: -- *А, Хадзюля! Канаплянка!* -- *прамовіў ён* [Яўхім] *весела, падсмейваючыся з яе твару, абсеянага, як канапляным насеннем, рабацінкамі* (Людзі на балоце). -- -- *А, Ходюля! Коноплянка!* -- *воскликнул он* [Евхим] *весело, насмехаясь над её лицом, усыпанным веснушками*. У перакладзе прапушчана акалічнасць, выражаная параўнальным зваротам, які мае важную сэнсавую нагрузку -- тлумачыць мянушку *канаплянка*.

Пропускі, звязаныя з вобразнымі зменамі ў сказе, могуць трансфармаваць вобраз часткова або поўнаасцю: *Башлыкоў выехаў з Юравіч зацемна, з такім разлікам, каб дабрацца да Алешнікаў у самым белым ранку* (Завей, снежань). -- *Башлыков выехал из Юровичей затемно с таким расчётом, чтобы добраться до Алешиных к рассвету. Самые белые ранки* -- выразнае і вобразнае вызначэнне часу, выразнасць дасягнута ўжываннем азначэння *самы белы*. У мове перакладу выкарыстана адзінка *к рассвету* -- агульны, нейтральны паказчык часу.

У заключэнні выкладзены асноўныя вывады даследавання:

1. Даследаванне мовы арыгінала і перакладу твораў Меліха дазваляе вызначыць адрозненні ў лексічным значэнні слоў, у функцыянальных асаблівасцях, стылістычных паказчыках, эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўцы, а таксама ў іх уключнасці адзінак кожнай мовы. Параўнанне арыгінала і перакладу дае падставу зрабіць вывад аб тым, што канструкцыі беларускай мовы на ўзроўні словазлучэння маюць тры віды адпаведнікаў (пастаянныя, варыянтныя і трансфармаваныя), выбар і ўжыванне кожнай з якіх абумоўлены шэрагам фактараў: а) нацыянальнай спецыфікай словазлучэння арыгінала, б) наяўнасцю ў мове перакладу некалькіх сінанімічных адпаведнікаў да кампанентаў словазлучэння арыгінала, в) адсутнасцю ў мове перакладу аднаго з кампанентаў словазлучэння (1, с. 109).

Сярод беларускіх канструкцый, што маюць пастаянныя адпаведнікі, якія адрозніваюцца ад адзінак арыгінала склонавай формай залежнага кампанента або прычэпнымі і склонавай формай залежнага кампанента, назавём канструкцыі тыпу: *аддзячыць вам -- отблагодарить вас, жанюся з табою -- женюсь на тебе, смяяліся з чутак -- посмеивались над слухами, хварэў на туберкулёз -- болел туберкулёзом, зашоргла на нагах -- зашаркала по ногам, гаварыў да яго -- говорил ему*. Ужыванне іншых сінтаксічных сродкаў -- трансфармаваных адпаведнікаў -- пры наяўнасці ў перакладзе пастаяннага адпаведніка, як сведчыць прааналізаваны матэрыял, нерэгулярнае, выпадковае. Канструкцыя арыгінала ўзнаўляецца ў перакладзе часам на ўзроўні адзінак (замест словазлучэння -- слова або сказ). Поўны аб'ём значэнняў адзінак арыгінала і трансфармаванай адзінкі перакладу звычайна не супадае (6, с. 221).

2. Пры наяўнасці ў мове перакладу некалькіх сінанімічных адзінак для перадачы словазлучэння арыгінала перакладчыкі карыстаюцца варыянтнымі адпаведнікамі. Эквівалентнасць паміж варыянтнымі адзінкамі перакладу і адзінкай арыгінала магчымая, але, як правіла, частковая, бо кампаненты іх могуць адрознівацца семантыкай

(выбіраліся паўз агарод -- выбралісь огородами, цягнуліся ўсцяж фронту -- тянулись по (всему) фронту, пайшоў праз Курані -- пошёл по Куреням, проішоў Курени, выбралася пад поўнач -- выскользнула в полночь і інш.); стылістычна (забыцца пра Карча -- забыть про Корча, не пухнем з голоду -- не пухнем с голоду); семантикай і стылістычна (пакідалі за вартаўніка і гаспадара -- оставляли за сторожа и хозяина); спалучальнасцю слоў (праехаў праз балота -- проехал вдоль болота, ехалі паўз малога -- ехали мимо мальчика, задрамаў пад досвітак -- задремал под утро). Ігнараванне частковай суаднесенасці пры пэўных варыянтных адпаведнікаў да адзінак арыгінала можа прывесці да семантичнай, стылістычнай і семантика-стылістычнай неадпаведнасці словазлучэнняў арыгінала і перакладу (1, с. 110 - 114).

3. Шырокі дыяпазон і неардынарнасць мележаўскіх анаструкцый на ўзроўні словазлучэння, багачце іх семантычных адпаведнікаў асумоўляюць выкарыстанне ў якасці адпаведнікаў да іх разнастайных сродкаў, у тым ліку і трансфармаваных, якія выяўляюцца ў пэўных кантэкстах; выкарыстанне іх звязана з асаблівымі фактарамі: адсутнасцю для пэўнай адзінкі арыгінала адзінкі перакладу (Шли абстал дороги -- были вдоль дороги, сядзелі ўскрай лесу -- сидели в придорожном кустарнике) (1, с. 115, с. 117 - 118); ужываннем у арыгінале словазлучэнняў, якія нельга лічыць нормай літаратурнай мовы (глянуў да яго -- посмотрел в сторону его, глянуў да печы -- отошёл к печи) (3, с. 62 - 83); своеасаблівасцю перакладчыка ўспрымання сэнсу вызначэння, імкненнем удасканаліць тэкст (лужынка пры кустах -- лужица под кустами, сеў да стала -- сел за стол, ідзе паўз лес -- идёт краем леса, паглядзеў усцяж дарогі -- посмотрел на дорогу, ішла між натоўпу -- проходила сквозь толпу і інш.) (1, с. 116). Пошук раўназначных функцыянальных адпаведнікаў да словазлучэнняў арыгінала -- складаная задача, вяртанне якой залежыць ад умення перакладчыка глыбока пранікнуць у сэнс адзінак (1, с. 118).

Самы тыпавы аналіз канструкцый арыгінала на ўзроўні словазлучэння і іх адпаведнікаў у перакладзе сведчыць аб пераважным выкарыстанні пастаянных адзінак (62,6%), менш прадуктыўным -- варыянтных (30%) і трансфармаваных (7,4%), якія патрабуюць асаблівай увагі перакладчыка, таму што толькі часткова суадносяцца з зыходнай адзінкай (назіраюцца адрозненні ў семантыцы, спалучальнасці, стылістычнай афарбоўцы).

4. Пераклад ажыццяўляецца на розных узроўнях, г. зн. за адзінку перакладу прымаецца слова, словазлучэнне, сказ і інш. Пры

перакладзе з блізкароднасных (з беларускай на рускую) моў без змен могуць ужывацца сказы цалкам. Аднак у прынцыпе пераклад немагчымы без пэўных змен, што назіраюцца ў змесце і структуры канструкцый. Неадпаведнасці ў сістэмах беларускай і рускай моў вынікаюць з неабходнасці ў граматычных і лексіка-граматычных трансфармацыях пэўных прыёмаў і спосабах, якімі карыстаюцца перакладчыкі пры ўзнаўленні на іншай мове адзінак (у прыватнасці -- сказаў, арыгінала (2, с. 44).

5. Пры перакладзе сказа з беларускай мовы на рускую выкарыстоўваюцца замены, дабаўленні, пропускі, якія закранаюць не толькі структуру сказа (прыводзяць да змен членаў сказа і іншых частак сказа, пашыраюць або звужаюць структуру сказа), а таксама аказваюць уплыў на семантычную напоўненасць адзінак (4, с. 53).

6. Граматычныя трансфармацыі ў сказе абумоўлены несупадзеннем граматычнай, лексічнай і словаўтваральнай сістэм абедзвюх моў. Семантычная напоўненасць сказа арыгінала і сказа перакладу застаецца пры гэтым аднолькавай. Лексіка-граматычныя трансфармацыі абумоўлены спецыфічнасцю мовы арыгінала, адметнасцю мовы перакладу, асаблівасцямі перакладчыцкага ўспрымання зместу сказа. Выкарыстанне лексіка-граматычных трансфармацый у сказе прыводзіць да змен у семантычнай напоўненасці сказа, страт некаторай інфармацыі, змен або скарочэння вобраза (4, с. 49 - 52). Ступень эквівалентнасці сказа арыгінала і адзінкі перакладу залежыць ад тыпу і абгрунтаванасці выкарыстанай трансфармацыі (2, с. 57).

Парунальны аналіз беларускіх канструкцый на ўзроўні словазлучэння і сказа з твораў І.Мележа і іх перакладу на рускую мову дае магчымасць зрабіць вывад аб тым, што якасць перакладу залежыць ад майстэрства перакладчыка, ад яго ўмення правільна падабраць функцыянальны адпаведнік перакладу да адзінкі арыгінала (1, с. 118), ад яго здольнасці беспамылкова прымяніць адпаведны тып трансфармацыі ў сказе (5, с. 216).

ПУБЛІКАЦЫІ ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

1. Шаўчук М.С. Беларускія прыназоўніковыя канструкцыі і іх адпаведнікі на рускай мове // Моўныя адзінкі ў кантэксте: 36. навук. арт. / Мін. дзярж. пед. ін-т; Пад рэд. Н.В.Гаўрош. -- Мінск, 1991. -- С. 108 - 119.
2. Ржавуцкая М.С. Кантэкстуальныя трансфармацыі ў мастацкім перакладзе // Слова. Вобраз. Кантэкст: 36. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т; Пад рэд. Н.В.Гаўрош. -- Мінск, 1994. -- С. 43 - 57.
3. Ржавуцкая М.С. Словазлучэнні з прыназоўнікамі *а, пры, да* ў арыгінале і перакладзе мастацкага тэксту // Роднае слова. -- 1995. -- N 4. -- С. 59 - 63.
4. Ржавуцкая М.С. Лексіка-граматычныя перакладчыцкія трансфармацыі ў структуры простага сказа // Бесці Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта. -- 1998. -- N5. -- С. 49 - 53.
5. Ржавуцкая М.С. Трансфармацыі пры перакладзе мастацкага тэксту (да праблемы даследавання) // Улюбёны ў роднае слова: Навуковае выданне з нагоды 80-годдзя з дня нараджэння прафесара Ф.М.Янкоўскага / Рэд. П.А.Міхайлаў. -- Мінск: БДПУ імя Максіма Танка, 2000. -- С. 213 - 216.
6. Ржавуцкая М.С. Кантэкстуальныя замены ў структуры словазлучэння пры перакладзе мастацкага тэксту // Улюбёны ў роднае слова: Навуковае выданне з нагоды 80-годдзя з дня нараджэння прафесара Ф.М.Янкоўскага / Рэд. П.А.Міхайлаў. -- Мінск: БДПУ імя Максіма Танка, 2000. -- С. 216 - 221.

РЭЗЮМЕ

Рэжавуцкая Марына Сяргееўна

**Пераклад сінтаксічных канструкцый
з беларускай мовы на рускую
(на матэрыяле твораў Івана Мележа)**

Ключавыя словы: сінтаксічная канструкцыя, словазлучэнне, пастаянны адпаведнік, варыянтны адпаведнік, трансфармаваны адпаведнік, сказ, граматычная трансфармацыйная лексіка-граматычная трансфармацыя, замена, дабаўленне, пропуск.

Аб'ектам даследавання з'яўляюцца творы І. Мележа і іх пераклады на рускую мову розных аўтараў (Н.Кісліка, І.З.Кавалёва, Т.Залатухінай, М.Гарбачова і інш.). **Прадмет даследавання** – словазлучэнні і сказы арыгінала, а таксама сродкі і спосабы перадачы іх на рускую мову.

Мэта даследавання – усебаковы параўнальны аналіз беларускіх сінтаксічных канструкцый – словазлучэння і сказа – і сродкаў перадачы іх у перакладзе на рускую мову. У працэсе даследавання выкарыстоўваўся пераважна параўнальны метад. Пры неабходнасці прымяняліся лінгвістычны каментарый тэксту, лінгвістычны эксперымент, струмоўны аналіз адзінак, статыстычны аналіз.

У дысертцы ўпершыню прааналізаваны віды функцыянальных адпаведнікаў перакладу да прыназоўнікавых і беспрыназоўнікавых словазлучэнняў арыгінала, вызначаны і ахарактарызаваны тыпы трансфармацый пры перакладзе беларускага сказа на рускую мову, усталяваны прычыны трансфармавання адзінак у перакладзе.

Вынікі даследавання могуць садзейнічаць далейшай распрацоўцы тэарэтычных пытанняў мастацкага перакладу ў межах блізкароднасных моў, будуць спрыяць ўдакладненню практычных пытанняў перакладу з беларускай мовы на рускую, знойдуць прымяненне ў лексікаграфічнай практыцы. Матэрыялы даследавання могуць быць выкарыстаны пры падрыхтоўцы вучэбнага дапаможніка па параўнальнай граматыцы беларускай і рускай моваў.

РЕЗЮМЕ

Ржеутская Марина Сергеевна

Перевод синтаксических конструкций
с белорусского языка на русский
(на материале произведений Ивана Мележа)

Ключевые слова: синтаксическая конструкция, словосочетание, постоянное соответствие, вариантное соответствие, трансформированное соответствие, предложение, грамматическая трансформация, лексико-грамматическая трансформация, замена, добавление, пропуск.

Объектом исследования являются произведения И. Мележа и их переводы на русский язык разных авторов (Г. Г. Ислюка, Д. Ковалёва, Т. Золотухиной, Н. Горбачёва и др.). **Предмет исследования** — словосочетания и предложения оригинала, а также средства и способы передачи их в переводе на русский язык.

Цель исследования — всесторонний сравнительный анализ белорусских синтаксических конструкций — словосочетаний и предложений — и средств передачи их в переводе на русский язык. В процессе исследования использовался в основном сравнительный метод. При необходимости применялись лингвистический комментарий текста, лингвистический эксперимент, структурный анализ единиц, статистический анализ.

В диссертации впервые проанализированы виды функциональных соответствий перевода для предложных и беспредложных словосочетаний оригинала, определены и охарактеризованы типы трансформаций при переводе белорусского предложения на русский язык, установлены причины трансформирования единиц в переводе.

Результаты исследования могут содействовать дальнейшей разработке теоретических вопросов художественного перевода в рамках близкородственных языков, будут способствовать уточнению практических вопросов перевода с белорусского языка на русский, найдут применение в лексикографической практике. Материалы исследования могут быть использованы при подготовке учебного пособия по сравнительной грамматике белорусского и русского языков.

SUMMARY

*Rzheutskaya Marina Sergeevna***Translation of syntactic constructions from
Belorussian into Russian (in the works by I.Melezh)**

Key words: syntactic construction, word combination, constant correspondence, variant correspondence, converted correspondence, sentence, grammar conversion, lexicogrammar conversion, substitution, supplement, omission.

The object of study are works by I.Melezh and their translation into Russian made by different authors (N. Kislik, D. Kovalyov, T. Zolotukhina, N. Gorbachov and others).

The subject of investigation are word combinations and sentences of the original and devices of their interpretation in Russian translations.

The purpose of research is a multilateral comparative analysis of Belorussian syntactic constructions, word combinations and sentences and devices of their interpretation in Russian translations. In the process of study mostly comparative method was used. When appropriate linguistic experiment linguistic commentaries of the text, structural analyses of speech units were, calculations analysis.

The thesis for the first time analysed different types of functional Russian correspondences for Belorussian prepositional and unprepositional word combinations; it defined and characterized types of conversions in translations into Russian and determined the reasons of conversion speech units in translation.

Results of the research may promote further elaboration of theoretical problems of fiction translation in cognate languages. They can be used in translations from Belorussian into Russian, in lexicographic practice in compiling Belorussian-Russian dictionaries, in preparation of comparative grammar of the Belarussian and Russian languages.

Печатна на друк 18.04.2000 г. . А6'єм І д.л. Тираж 100 экз.
Лак 503 . Бясплатна.

Ратапрыт БДПУ імя М. Танка. 220809, г.Мінск, вул. Савецкая, 18.

2 Ag 41716

8000000 17472 18

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ